

УДК 392.5 (477.8)

UDC

DOI: 10.17223/18572685/65/15

Весільна лемківська пісня (українська, польська, словацька): специфіка та використання

Т.В. Саварин¹, Н.О. Федчишин²

Тернопільський національний медичний університет
ім. І.Я. Горбачевського

Україна, 46001, м. Тернопіль, майдан Болі, 1

¹ E-mail: savaryn@tdmu.edu.ua

² E-mail: fedushunno@tdmu.edu.ua

Авторське резюме

У статті проаналізовано лемківські весільні шлюбні та післяшлюбні пісні у порівнянні з польськими і словацькими. Лемківська весільна пісенна обрядовість є складовою загальноукраїнського обрядопісенного фонду й позначена певними специфічними ознаками, які зумовлені сусідством лемків з поляками та словаками. З'ясовано, що пісенні традиції західних слов'ян у порівнянні з лемківською весільною пісеннообрядовістю виявляють певні закономірності: відповідники окремих елементів більше простежуються у весільній пісеннообрядовості українців Східної Словаччини і словаків, менше аналогів віднайдено у лемківсько-польському суміжжі. Для лемківської моделі українського весілля, збагаченої архаїчними формами та елементами, притаманними є поодинокі відмінності, які ґрунтуються на етнокультурних взаємозв'язках лемків із сусідніми народами. Репертуар весільних пісень трьох сусідніх народів відображає своє походження від праслов'янського ритуалізму шлюбу, заснованого на моногамному союзі, способі господарства, близькому світогляді (подібне значення вогню, води, хліба, сонцепоклонництво тощо), а також на схожості ритуальних дій (благословення, випікання весільного короваю тощо). Всі згадані вище ознаки разом із подібною драматизацією весільної церемонії роблять етнонаціональні версії традиційного сімейного ритуалізму – т.зв. «карпатського циклу». Встановлено, що зміст лемківської весільної пісні зберігає архаїчні мотиви та образи реліктового українського репертуару з його типовим широким пісенно-хоровим вираженням змісту весільних ритуалів, морального та психічного стану молодої пари та їх сімей, різноманітної поетичної символіки та

стилістики. Тривалий симбіоз культурних, економічних та соціально-політичних контактів між сусідніми етносами зумовив взаємозв'язок елементів весільної пісні та ритуальної драматизації з помітною лемківською домінантою щодо словацького репертуару весільних пісень, а також щодо репертуару польських гуралів (зокрема, стародавні пісні).

Ключові слова: весільні обрядові пісні, обряд, весілля, архаїчний, регіональний, етнокультура.

Свадебная лемковская песня (украинская, польская, словацкая): специфика и использование

Т.В. Саварин¹, Н.О. Федчишин²

Тернопольский национальный медицинский университет
им. И.Я. Горбачевского

Украина, 46001, г. Тернополь, пл. Свободы, 1

¹ E-mail: savaryn@tdmu.edu.ua

² E-mail: fedushunno@tdmu.edu.ua

Авторское резюме

В статье проанализированы лемковские свадебные брачные и послебрачные песни в сравнении с польскими и словацкими. Лемковская свадебная песенная обрядность – это неотъемлемая часть всеукраинского обрядопесенного фонда. Она имеет и свои специфические особенности, обусловленные близким соседством лемков с поляками и словаками. Выявлено, что эти песенные традиции западных славян по сравнению с лемковской свадебной песеннообрядностью имеют некоторые закономерности. Аналоги отдельных элементов больше прослеживаются в свадебной песеннообрядности украинцев Восточной Словакии и словаков, гораздо меньше отличий на лемковско-польской границе. Лемковский вариант украинской свадьбы, сохранив много архаичных форм и элементов, характеризуется появлением некоторых различий, отражающих постоянные этнокультурные контакты лемков с соседними народами. Репертуар свадебных песен трёх соседних народов отражает своё происхождение от праславянского ритуализма брака, основанного на моногамном союзе, способе хозяйства, близком мировоззрению (подобное значение огня, воды, хлеба, солнцепоклонничества и т. п.), а также указывает на сходство ритуальных действий (благословение, выпечка свадебного

каравая и т. п.). Все упомянутые выше признаки вместе с подобной драматизацией свадебной церемонии составляют этнонациональные версии традиционного семейного ритуализма – т. н. «карпатского цикла». Установлено, что содержание лемковской свадебной песни сохраняет архаичные мотивы и образы реликтового украинского репертуара с его типичным широким песенно-хоровым выражением содержания свадебных ритуалов, нравственного и психического состояния молодой пары и их семей, разнообразной поэтической символики и стилистики. Долгий симбиоз культурных, экономических и социально-политических контактов между соседними этносами обусловил взаимосвязь элементов свадебной песни и ритуальной драматизации с заметной лемковской доминантой относительно словацкого репертуара свадебных песен, а также относительно репертуара польских гуралов (в частности, древние песни).

Ключевые слова: свадебные обрядовые песни, обряд, свадьба, архаичный, региональный, этнокультура.

The Lemko Wedding Song (Ukrainian, Polish, Slovak): Peculiarity and Usage

T. V. Savaryn¹, N. O. Fedchyshyn²

I. Horbachevsky Ternopil National Medical University

1 Voli Square, Ternopil, 46001, Ukraine

¹ E-mail: savaryn@tdmu.edu.ua

² E-mail: fedushunno@tdmu.edu.ua

Abstract

The article analyzes Lemko's wedding and post-wedding songs in comparison with Polish and Slovak ones. As an integral part of all-Ukrainian ceremonial song fund, Lemky wedding song ritualism is distinguished by some specificity due to Polish and Slovak close proximity. Naturally, Lemko song specificity are best revealed when compared with the similar song traditions of the Western Slavs. The similarity of certain elements is better traced in the wedding song ritualism of the East Slovakian, Ukrainians and Slovaks sons, as compared to the Lemky-Polish neighbourhood. While preserving a lot of archaic forms and elements, the Lemko version of the Ukrainian wedding is characterized by some differences, which reflect Lemko's continuous ethnocultural contacts with neighbouring nations. The wedding song repertory of the three neighbouring nations has been found to impressively reflect its origin from

the Proto-Slavic marriage ritualism, based on the monogamous marriage, husbandry lifestyle, close worldview (similar meaning of fire, water, bread, Eden tree, sun-worship, etc.), as well as on the similarity of ritual acts (garlanding, blessing, roundabout the table and dough trough, breaking wedding loaf, etc.). All mentioned above together with the similar dramatization of the wedding ceremony make ethnonational versions of traditional family ritualism – a so-called “Carpathian cycle”. The Lemko wedding song content has been found to preserve archaic motives and images of relict Ukrainian repertory with its typical ample song/choral expression of the content of wedding rituals, young couple's and their families' moral and mental state, varied poetic symbolism and stylistics. Long-term endosmosis of cultural, economic, and socio-political contacts between neighbouring ethnoses has conditioned the interchange of the elements of wedding song and ritual dramatization with marked Lemko dominant regarding Slovakian wedding song repertory, as well as with regard to the repertory of Polish Gorals, long-standing song strata in particular.

Keywords: Lemko Wedding Song, rite, wedding, archaic, regional, ethnoculture.

У 2019 р. минуло 75 років від початку депортаційно-переселенської акції, ретельно спланованої більшовицько-комуністичними урядами Польщі та СРСР, щодо переселення українців зі своїх споконвічних історичних теренів, які перебували в межах тодішньої Польщі, на територію УРСР.

Після Другої світової війни відбулася депортація лемків, яка спричинила знищення етнокультурного середовища цього регіону. Відтак лемки намагалися зберегти від цілковитого забуття надбання предків, створені упродовж багатьох віків, а тому сьогодні простежуємо свідоме бажання кожного лемка не втратити зв'язок з рідною землею. Попри те, що ця етнографічна спільнота, переселена зі своєї батьківщини, зберігає і свою єдність в етнокультурному корінні і відчуває єдність з предками, своєю історією, регіональними традиціями, обрядовою самобутністю [7: 13].

Лемківська весільна обрядовість і пісенність в Україні не були предметом дослідження у якості єдиного етнокультурного комплексу в міжетнічному середовищі. В інших слов'янських країнах також немає прикладів розвідок, які б використовували системний етнолінгвістичний підхід до аналізу традиційних уявлень про весільну пісеннообрядовість. Важливою працею на тему слов'янського шлюбного обряду є монографія словацького етнографа Яна Коморовського «Традиційне весілля у слов'ян» [28], яка узагальнює величезний фактичний матеріал і є виключно етнографічного характеру. У сучасній слов'янській етнографії, фольклористиці заслу-

говують на увагу праці російського дослідника А.В. Гури [10, 11], які є систематизованим зібранням слов'янських шлюбних традицій.

Висвітлюючи роль пісні у весільному обряді, ми погоджуємося з думкою відомої дослідниці весільного фольклору М. Шубравської, «що весільну пісню слід розглядати в системі єдиного живого організму – обряду, а якщо й вивчати окремо, то тільки як складову його частину, яка постійно перебуває з ним у взаємообумовленості і взаємозалежності» [5: 25]. Тому весільні пісні ми розглядаємо відповідно до таких найголовніших етапів весілля, що тісно пов'язані між собою. Наше завдання полягає в тому, щоб показати, як це узгоджується зі структурою традиційного весільного обряду в сусідів-словаків та польських гуралів. Обрядові пісні пояснюють або описують етапи весільної драми, творять з ними одне синкретичне ціле. У них передається з покоління у покоління обрядовий досвід, це своєрідна неписана інструкція, що підказує послідовність проведення весільного дійства.

Обрядові пісні, як правило, поділяють за етапами обряду, за тематикою, за роллю їх в обряді. У зв'язку з цим у весільному фольклорі можна виділити твори власне обрядові та ліричні позаобрядові. Структуру і функціональні особливості весільної пісенної обрядовості дуже докладно охарактеризував Ф. Колесса. Він писав, що весільну драму «грають члени весільної дружини, стилізуючи свої ролі за традиційними схемами. Серед них визначаються дві групи: а) режисери і zarazом головні дійові особи, старости, свахи, дружби, дружки і т. ін. – це неначе сценічне уособлення громади, що дає свою апробату шлюбному актові; вони виявляють найбільшу активність, промовляють і співають за себе і в імені інших осіб та пускають у рух ціле видовище; б) друга група – це герої дня: молодий, молода й їхня рідня; вони грають подію власного життя; та інсценізація цієї події в весільному обряді творить неначе театр у театрі, видовище, що відбувається в іншій площині, як решта обрядової дії, через що акція роздвоюється. Ролі осіб цієї другої групи пантомімічні, пасивні, обмежені до сповнювання приказів по традиційному шаблону: це неначе кукли, порушувані режисерами» [14: 396].

У весільному обряді Ф. Колесса вбачав тетралізацію дійсного життя спеціальними формами драматичної експресії. У цьому драматичному дійстві значну роль відігравав хоровий спів. «Взагалі ж у хорові пісні більше вкладається змісту інсценізованого обрядом, ніж у саму гру дійових осіб. У функціях, які хор сповняє в весільній драмі, можна відрізнити елемент епічний, – коли хор заповідає, супроводить і пояснює всі важливіші моменти; драматичний елемент – коли хор співає від імені дійових осіб (молодого, молодої, батька,

матері), або коли два хори ведуть співаний діалог; хор сповняє режисерську функцію, коли в піснях дає доручення й прикази, які мають виконувати дійові особи або апробує довершені події; інтермедійну функцію, коли в перервах між головними актами весільної драми співає пісні "застольні", еротичні, баладні, танкові, що не в'яжуться безпосередньо з розвитком драматичної акції» [14: 396]. Так докладно охарактеризував учений функціональний спектр весільного хору. Додамо ще: цей аналіз він робив на фольклорному матеріалі польсько-українського суміжжя і зауважив, що «первісне провідне значення хору найкраще збережено на східних землях Польщі; на західних хор сходить уже на другий план, хорові пісні заступають режисери соловими або ораціями й діалогами» [14: 396]. Таким чином, Ф. Колесса виразно обґрунтував домінуючий вплив українського лемківського весільного обрядового дійства в міжетнічному контексті.

Весільний фольклор також можна поділити на словесно-музичний і віршований. Крім пісень, на весіллі часто чуємо промови старости, примовки дружок та свашок. Однак на весіллі співають багато і необрядових пісень. Очевидно, це можна пояснити тим, що на весіллі, як і в інших народних святах, має місце різнокомпонентне дійство, яке врешті формує урочисто-радісну піднесену атмосферу. Оскільки розлучення молодої з батьками традиційно-патріархальної селянської родини і перехід в іншу сім'ю за невістку таїло в собі багато незвіданого, незвичного, а то й взагалі чужого. У весільне дійство – загалом радісне, веселе, урочисте – вплітались елементи смутку і жалю, особливо в акті прощання молодої з родиною [17: 115]. Таким чином, смуток молодої, а часом і її сльози, були не просто обрядовою даниною традиції, а мали цілком реальну основу, тому відхилення від такої поведінки молодої, навіть за обставин, коли не було підстав для смутку і жалю, у народі вважали порушенням традиційного обрядового етноетикету. Звертаємо увагу на ці моменти психологічного характеру у весільному дійстві тому, що вони відображені у весільній пісенності. Психологічні стани учасників весільної драми урівноважували, гармонізували, як показує аналіз, жартівливі та ліричні пісні, які не мали прямого відношення до весілля.

Варто зазначити, що основні обряди і узвичаєні моменти на всіх трьох етапах весілля більш-менш повторювались. Одні й ті ж пісні співали на заручинах і під час весілля. До урочистого моменту весілля перебувало в сумному, тужливому настрої. Аж до відходу на шлюб наречена була сумна, оплакувала свою дівочу свободу, відхід з рідного дому. Після шлюбу вона не сміла вже виронити ані сльози,

бо це було би образою для нової родини. Тому відповідно змінюється настрій весільних пісень. На противагу сумним, тужливим пісням в післяшлюбному періоді переважають пісні жартівливі, гумористичні, зокрема звернені до музик, кухарки, свашок, старости, друзів і та інших учасників весілля.

Проаналізувавши весільну обрядовість лемківського регіону, спостерігаємо однакові весільні звичаї і сцени у лемків і словаків. Це ж стосується і пісень [25: 114]. На територіальну близькість, схожість історичних, економічних і соціальних умов, етнічну близькість як на фактори, що сприяють обміну в усній поезії, вказував П. Богатирьов. Він аналізував художні особливості епосу слов'янських народів, виходячи також із близькості особливості мов [2]. Багато спільного і в історичній долі українців-лемків та словаків. Їм неодноразово доводилось захищати свою культуру від асиміляторських наступів. За того пісня завжди відігравала важливу роль у громадсько-культурному відродженні. Щодо суспільних умов, то західним українцям і словакам доводилось жити в межах однієї держави – Австро-Угорщини, а звідси – вступати в економічні, політичні й культурні взаємини, вести спільну визвольну боротьбу [21: 6].

Вагомим елементом етнокультурного обміну суміжних народностей залишався політичний статус етносів. Чинність фактора політичного статусу етносів у міжетнічних стосунках свого часу зауважив Яків Головацький. Незважаючи на близькі стосунки лемків з мазурами, вони різко відрізняються одні від одних в етнопсихологічному і етнокультурному плані. Він писав: «Лемко никак не выучится польски... Лемко не роднится с мазуром, не перенимает от него ничего, ни платья, ни обычаев. Напротив того, он охотно сообщает с словаками, легко привыкает к словацкой речи, любит иногда похвастать знанием словацкого наречия, которое даже считает чем-то лучшим и высшим своего родного» [8: 743]. Отож, на Лемківщині внаслідок історично тривалого міжетнічного розташування краю простежується винятково яскрава взаємодія генетично споріднених національних культур східних і західних слов'ян з різним політичним статусом. Це зумовлено існуванням цілого комплексу міжетнічних стосунків, котрі суттєво впливають на формування та функціонування регіональних культурних форм, у т. ч. й фольклорних. Яскравий прояв у регіоні поряд з генетичними особливостями міжетнічних фольклорних зв'язків мають і культурно-історичні, соціально-політичні фактори. Зокрема, у весільній поезії українців і словаків, в яких не лише надзвичайно подібною є сама структура пісенних циклів, але й змістова функціональна наповненість творів, що ще і

ще раз підтверджує уже згадані висновки й узагальнення, висловлені Я. Головацьким та М. Драгомановим.

Відтак в Україні днем шлюбу з давніх-давен була неділя. Обрядодійства головного весільного дня проходили дислокально: дім молодого, дім молодої. Загалом внутрішній зміст основного весільного дня становив змагання двох таборів – дружини молодого і молодої, що відображено в піснях, сповнених гумористичними елементами. Тому серед пісень цього етапу обрядодійства надibuємо найбільше жартівливих, навіть сатиричних пісень, що співвідносяться з обрядовими уявленнями представити шлюб як вимушену справу, як зауважив зокрема В. Анікін. Сім'я нареченої боялась втратити прихильність міфічних сил, які оберігали її до цього часу. Щоб не втратити цю прихильність, треба було інсценізувати відхід нареченої в чужу сім'ю як прояв насильства зі сторони нареченого. Негативні теми жартівливих пісень, вважає дослідник, прямо співвідносяться з цими обрядовими уявленнями. Саме тому вони не викликали ні в кого образи: цього вимагала логіка самого ритуалу [1: 118]. Це підтверджується також весіллям у словаків і поляків. Мабуть, акцентувати тільки на міфологічному аспекті тлумачення змісту жартівливих пісень не варто. Вважаємо, що реальніше взяти до уваги психологічний аспект цього весільного обрядового акту. Розлука молодої з родиною цілком природна і в найдавніші часи, і в найновіші зумовлювала амбівалентність її почуттів: жаль розлуки і радість одруження. Тому власне жартівливі, гумористичні пісні психологічно урівноважували душевний стан і молодої, і її родини, і всіх весільних гостей [26: 69].

У неділю вранці в обох сім'ях ішла остання підготовка до шлюбу. Без упину співаючи, дружки в коморі одягали молоду, розплітали їй косу, прикріплювали вінок. Маршалок, дружби й музиканти збирались у старшої свашки, брали звідти коровай та йшли з маршем до молодого, куди вже сходилась рідня та гості. Головними героями дошлюбної гостини у молодого були свати і свашки. Різними способами вони намагались розвеселити рідню молодого у цей важливий момент їхнього життя. Як правило, для цього обрядодійства в домі молодого на Лемківщині характерний цикл жартівливих пісень сватів і свашок [19: 140]. Слід зазначити, що для польського і словацького весіль жартівливий, гумористичний пісенний компонент на цьому етапі дійства не характерний. Пісенні жарти за весільним столом відзначалися особливою різноманітністю і широким побутуванням у різних регіонах України. Цим зразком, як зазначила М. Шубравська, «властива найбільша активність творення, імпровізаційність, що є основною причиною їх переважно

вузькорегіонального, місцевого побутування» [5: 30]. На Лемківщині свати дражнили свашок так:

Чом ви, свашки, не співа́те,
Бо ви рі́дки зуби ма́те.
Треба глини замісити,
Свашкам зуби заліпити.

Чом ви, свашки, не співа́те,
Бо ви рі́дки зуби ма́те.
Треба ка́рпельоструга́ти,
Свашкам зуби повставляти.

Сва́шенькі, сва́шенькі,
Самі мо́лоденькі,
Нич не раді ро́б'ят,
Лем сващі́ ті ходят.

На що свашки відповідали:
Дайте же нам дайте
По штирі килішки,
Буде́ме співати
Кожда на пребі́жки.

Я свашка, я свашка,
Юже м присващі́ла,
Єденче пец ма́ла
І тотем пропи́ла [3: 12–13].

Комізм зображення у цих пісенних передражнюваннях ґрунтується на невідповідності форми і змісту в об'єкті зображення (зуби з глини, з картоплі), на висміюванні фізичних (беззубі) та моральних якостей (нічого так радо не роблять, як відбувають за свих на весіллях). Зауважимо, який би дотепний гумор і жарт не використовували на весіллі чи то в домі молодії, чи молодого, він ніколи не має відтінку зневаги, образи, приниження.

Окремі обрядові пісні супроводжували обряд благословення батьками молодії перед шлюбом. За психологічним призначенням та поетичною стилістикою вони виразно перегукуються з величальними колядками, присвяченими конкретним особам:

Треба би нам стільця широ́кого,
Бо наша Марися роду велико́го.
Роду велико́го, ві́тця багатого,

Треба би нам стільця широкого [12: 5].

«В усіх цих величаннях, в опосередкованих чи безпосередніх побажаннях, – як відзначив Ю. Круть, – виразно відчувається відгомін колишньої віри у всемогутню силу поетичного слова, нібито воно може вплинути на природу, принести щастя, забезпечити добробут. Вважалося, що все, провіщене піснею, – продовжує дослідник, – неодмінно стане реальною дійсністю. Ця віра і упевненість згодом похитнулась, але натомість утвердилися любов і повага до поетичного слова, особливо до обрядової пісні, оскільки вона, зберігши господарсько-утилітарну основу, відповідала атмосфері урочистості й святковості, створювала радісний і піднесений настрій, давала естетичну насолоду» [15: 104]. Мабуть, у висловленому твердженні випущено з уваги психологічний аспект обрядової пісні, яка часто не просто заповнювала якусь «нішу» обрядового церемоніалу, а й сугестувала в усіх учасників весільного обрядодійства найкращі почуття, віру й упевненість у щасливу долю. І, зрештою, цілком відповідала вимогам традиційного етноетикету в таких ситуаціях.

Пісні того етапу весілля, коли їдуть до молодої, на лемківському весіллі відзначаються кількома сталими темами. В них говориться про далеку, невідому дорогу, висловлюється прохання пустити до оселі й вимога дати те, за чим прийшли. Слід зазначити, що однаково широко вони побутують серед словаків [21: 39]. Наступну пісню на лемківському весіллі співали при наближенні до господи молодої почту жениха, а на словацькому – найчастіше при наближенні молодої до дому молодого:

Ідеме, ідеме
Дражку не знаєме,
Добри люди знають
Та нам повідать [16: 322].

Ідеме, ідеме,
Де дві свічки горять,
Буде дуркати
Ачей нам отворять [24: 237].

Ideme, ideme
cho dníčkane vieme,
dobríľudiavedia,
tích nám povedia...[31: 174]
Ideme, ideme
ded visvičky horiať
ačej sja namačej
dvorečkaotvoriat [33: 237].

І текстуально, і за структурою поетичних образів та мотивів бачимо повну збіжність в українській і словацькій весільній пісні. В інших піснях цього обрядового етапу різниця стосується синонімічних відтінків певних художніх засобів або варіації деталей. Наприклад, у лемківській пісні – «ідеме глядати новітньої родини» [22: 219], а в словацькій – «otvárajte bránu, novotná rodína» [33: 294] і т.д. Цікаво, що серед весільних пісень Закарпаття знаходимо варіант цієї пісні «Іде свадьба з гори» [9: 302], що перегукується із словацькою весіль-

ною піснею «Id'e svad'ba z hori» [31: 272].

Традиційно і на польському весіллі в піснях цього етапу оспівували далеку, невідому дорогу, чужу сторону:

Ej tam za gory, ej tam za gory
Winograd ciece, rano, rano!
Oj z tamtej strony, oj z tamtej strony
Młody Jaśjedzie, rano, rano! [29: 23].

Слід зауважити, що в дорозі лемки співали багато жартівливих пісень, яких не помічаємо в описах ні словацького, ні польського весіль. Ось одна з них:

Боже, Боже, де я їду,
Чи по жéну, чи по біду?
Єк по жéну – оженюси,
Єк по біду – забиюси.
Єк по жéну – то на вóзи,
Єк по біду – то на кóзи [20: 145].

Психологічно ці пісні виконують функцію урівноваження людських почуттів у час розлуки молодого чи молодої з родиною.

Окрему смислову групу становлять пісні, які співали дорогою до церкви та при поверненні з церкви додому. Це переважно жартівливі пісні, гумор яких зосереджений навколо особи молодої. Інколи комізм їх побудований на використанні травестії величальної пісні. Наприклад, на Півночі Лемківщини по дорозі до церкви співали:

Пані мло́да наша
Поїма́ла пта́ша.
Та́ке поїма́ла,
Што з ним буде спала.

Та́ка наша пані мло́да,
Як на ярку бистра во́да.
Та́ка óна весела,
Якби мала зо три села.

Такі пісенні жарти по дорозі до шлюбу не побутують у поляків і словаків.

Інші пісні в звичайній розповідній манері змальовували становище священика, який повинен був викупляти ключі від церкви, – це, ймовірно, ремінісценція про той сумний час, коли треба було платити орендареві за право ввійти до церкви.

Сидит пташок на церковці,
Кличе попа до церковці,
Не єст попонька дома,
Поїхав до Львова,

Ключічки купувати,
Церковцю одмикати,
Молодят вінчати [4: 344].

Ідуть пан духовний,
Несуть ключ церковний,
Церков одмикати,
Млодих присягати [22: 217].

Серед пісень цього обрядового етапу знаходимо спільні для словаків та українців Південної Лемківщини, які виявляють певну іронію щодо особи священика:

Наш пан превелебний	Ej naš prevelebnyj
Не платят аренду,	ne plaťať arendu
Та най собі купят	ej hoj naj sobi kupľať
Нову реверенду [24: 237].	Novu reverendu [33: 280].

На польському весіллі, на відміну від лемківського і словацького, в піснях, які співали дорогою до церкви, переважав мотив далекої дороги. Можливо, це пояснюється тим, що у католицькому обряді мала місце дещо інша тональність стосунків між ксьондзом і мирянами.

Już nam czas, nasz swatkwie
Już nam czas
Družka daleka, noska niepewna
Ciemny las [27: 187].

A do domu swacikowie bo już czas
Daleka droga, głęboka woda, ciemny las [29: 26].

Жартівливі пісні навколо молодої пари звучали на Північній Лемківщині і по дорозі зі шлюбу:

Зо шлюбу ідеме,
Шлюбу нам не дали,
Наши молодята
Отчє наш не знали.

Пані млода знала,
Хоч поза Отчє наш,
А пан млодий не знав,
Ани ся прежегнац.

В обрядовій практиці населення Карпат широко побутував звичай зустрічати молодих після шлюбу. Церемонія зустрічі у лемків і словаків відбувалася під супровід пісні:

До костелаєдно,	Do koscelajedno
А з костела двоє,	a z kosceladwojo,

Переливи добродушного, за формою часто бурлескно-гротескного гумору, відігравали у весільній обрядовій пісенності, зокрема застільного циклу, важливу психологічну функцію, бо супроводжували сам процес трапези. За нашими спостереженнями, ліричні пісні

за весільним столом співають у другу чергу після гумористично-жартівливих, навіть музиканти без текстів супроводжують відповідне меню весільного столу: грають до капусти, до голубців, до росолу і т. д. Але збереглися і відповідні пісенні тексти до страв.

У лемків:

Капуста, капуста, зелена не густа,
Яка ваша хата прес фреїра пуста [3: 39].

У поляків:

Oj, niedobro kapuścina, nie dobro,
Nie solono, nie pieprzono, nie dobro [30: 105].

У словаків:

To už ja panove kapustu nožu vam,
už na ňi pri chudni dva hodzini čakam [31: 163].

Побутують у весільному обрядодійстві жартівливі пісні, адресовані молодій парі. Серед описів лемківського, польського та словацького весіль знаходимо варіанти жартівливої пісні, адресованої молодому:

Познати, познати,	Poznat'i, poznat'i,
Котрий хлоп жонатий:	ktorí sa ženat'i,
Вийде на улицю,	chod'ia po ulici,
Як той пес кудлатий [23: 129].	ako pes chlapat'í [32: 291]
Ale poznać ci to poznać,	
Chtóry chłop zyniaty,	
ucesany, umuskany,	
jak tyn pies kudłaty [34: 50].	

Гумор і жарти весільної челяді не обходять увагою і перехід хлопця у стан одруженого чоловіка: «жонатий, як пес кудлатий», тобто уже прив'язаний до певного місця.

Загалом весільні передражнювання віддзеркалюють високу культуру людських взаємин, на них не ображаються, навпаки, вони всіх веселять і розважають, бо в цьому і є їх основне призначення.

Вивчення весільної лемківської пісенності у межах контактів з польською і словацькою дозволяє зробити висновки:

а) весільний пісенний репертуар трьох сусідніх народів яскраво віддзеркалює їхнє походження з праслов'янської весільної обрядовості, яка формувалась на моногамному шлюбі, рільничому укладі життя, подібному світогляді (однакове значення вогню, води, хліба, райського дерева, сонячного культу і т. ін.), на подібних обрядодійствах (вінокплетини, благословення, кругові обходи коло стола й діжі, розділювання короваю тощо), за структурно й функціонально подібною інсценізацією весільного церемоніалу, що

в сукупності склали етнонаціональні варіанти традиційної родинної обрядовості спільного ареалу – так званого «карпатського циклу»;

б) у лемківській весільній пісенності помітно затрималися архаїчні мотиви й образи реліктного українського репертуару, для якого характерне розлоге пісенно-хорове вираження змісту весільних обрядодійств, морально-психологічного стану молодої пари, їх родин, розмаїта поетична символіка і стилістика;

в) тривалий ендосмос культурних, економічних, суспільно-політичних контактів сусідніх етносів в історичній ретроспективі зумовив взаємообмін елементами весільної пісенно-обрядової інсценізації з досить помітною лемківською домінантою щодо словацького пісенного весільного репертуару, а також і щодо репертуару польських гуралів, особливо у давніших пісенних верствах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин В. Календарная и свадебная поэзия. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. 122 с.
2. Богатырев П. Некоторые задачи сравнительного изучения эпоса славянских народов. М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1958. 50 с.
3. Бугера І. Весілля на Лемківщині. Львів, 1936. 61 с.
4. Верхратський І. Про говір галицьких лемків. Львів, 1902. 489 с.
5. Весільні пісні: У 2 т. / Упоряд. М. Шубравська. К.: Наук. думка, 1982. Т. 1. 869 с.
6. Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології / Передрук з видання 1928 р. К.: Мистецтво, 1995. 336 с.
7. Галик Я. Книга пам'яті Лемківщини 1944–1946. Львів: Тріада Плюс, 2015. Т. 1. 675 с.
8. Головацкий Я. Карпатская Русь. Географическо-статистические и историческо-этнографические очерки Галичины, Северо-Восточной Угрии и Буковины. Народные песни Галицкой и Угорской Руси. М., 1878. Т. I. С. 558–747.
9. Гошовский В. Украинские песни Закарпатья. М.: Советский композитор, 1968. 478 с.
10. Гура А. В. Брак и свадьба в славянской народной культуре: Семантика и символика. М.: Издательство «Индрик», 2012. 936 с.
11. Гура. А.В. О специфике культурной традиции одной архаической славянской зоны: свадебный обряд словенского Прекумья // Славянские архаические ареалы в пространстве Европы. Колл. монография / Отв. ред. С.М. Толстая. М.: «Индрик», 2019. 203–227
12. Дзіндзьо М. В Розділю на весілю // Наше слово. Варшава, 1970. № 47. С. 5.

13. Іде свадба здоли. Народне весілля з села Гаврянець (Розповідь Ганни Щерби, записав М. Гиряк) // Дружно вперед. Пряшів, 1972. № 2–10. Р. XXII. С. 22–23.

14. Колесса Ф. Фольклористичні праці. АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етногр. ім. М.Т. Рильського. К.: Наук. думка, 1970. 414 с.

15. Круть Ю. Величання і побажання в обрядовій поезії слов'ян // Розвиток і взаємовідношення жанрів слов'янського фольклору. К.: Наук. думка, 1973. С. 91–139.

16. Мушинка М. Духовна культура південної Лемківщини // Збірник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 206. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1988. Т. 2. С. 314–336.

17. Саварин Т. Весільні пісні та звичаї Лемківщини на українсько-словацькому суміжжі // Міфологія і фольклор. Львів: ЛНУ ім. І. Я. Франка, 2016. № 1–2. С. 112–117.

18. Саварин Т.В., Павлишин Г. Я. Українська основа лемківського весільного обряду в його локально-регіональних варіантах (власне весілля) // Молодий вчений. 2016. № 11 (38). С. 222–225.

19. Саварин Т. Історія фіксації та дослідження лемківських весільних обрядових пісень у післявоєнний період (галицька Лемківщина) // Studia metodologica. 2005. № 15. С. 138–142.

20. Сивицький М. Духовна культура північної Лемківщини // Збірник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 206. Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1988. Т. 2. С. 137–157.

21. Скрипка В. Українська, чеська та словацька народна лірика: Історико-порівняльне дослідження. АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етногр. ім. М.Т. Рильського. К.: Наук. думка, 1970. 226 с.

22. Співаночки мої. Збірник народних пісень Пряшівського краю / Зібрав та упорядкував Ф. Лазорик. Братіслава: Словацьке вид-во худ. літ-ри; Укр. вид-во в Пряшеві, 1956. 330 с.

23. Угро-русские народные песни, собранные Г. Де-Волланом // Записки Императорского Русского географ. общества по отделу этнографии. СПб., 1885. Т. XIII, вып. 1. 263 с.

24. Українські народні пісні Східної Словаччини / Упорядкував Юрій Цимбора. Братіслава: Словацьке пед. вид-во; Укр. ред. в Пряшеві, 1963. Кн. 2. 450 с.

25. Цимбал Т. Локальні особливості лемківського весільного обряду // Studia metodologica. 2002. № 12. С. 113–118.

26. Цимбал Т. Українська основа лемківського весільного обряду в його локально-регіональних варіантах (довесільні обряди) // Мандрівець. 2002. № 2 (37). С. 68–71.

27. Kolberg O. Dzieła wszystkie. Wrocław–Poznań: Polskie towarzystwo ludoznawcze, 1963. Т. 28: Mazowsze. Cz. III. 370 s.

28. Komorovský Y. Tradičná svadba u Slovanov. Bratislava: Univerzita Komenského, 1976. 308 s.

29. Maj M. Rola daru w obrzędzie weselnym. Wrocław: Ossolineum, 1986. 75 s.

30. Olesiejuk F. Obrzędy weselne w Lubelskiem. Materiały etnograficzne do badań nad obrzędowością weselną. Wrocław: PTL, 1971. 161 s.

31. Plicka K. Slovenský spevník. Bratislava: Státne hudobné vyd., 1961. Zv. I. 383 s.
32. Poloczek Fr. Slovenské ľudové piesne. Bratislava: Vyd-vo SAV, 1956. Zv. III. 696 s.
33. Slovenské svadby. Zostavil Milan Leščák. Bratislava, 1996. 307 s.
34. Świątkowski H. Dawne wesele Łowickie // Literatura ludowa: Dwumiesięcznik naukowo-literacki. Wrocław: PTL, 1961. № 1–2. C. 38–58.

REFERENCES

1. Anikin, V. (1970) *Kalendarnaya i svadebnayapoeziya* [Calendar and wedding poetry]. Moscow: Moscow State University.
2. Bogatyrev, P. (1958) *Nekotorye zadachi sravnitel'nogo izucheniya epasa slavyanskikh narodov* [Some tasks of comparative study of the Slavic epos]. Moscow: USSR AS.
3. Bugera, I. (1936) *Vesillya na Lemkivshchini*. Lviv: [s.n.].
4. Verkhvatskiy, I. (1902) *Pro govir galits'kikh lemkiw*. Lviv: [s.n.].
5. Shubravskaya, M. (ed.) (1983) *Vesil'ni pisni: U 2 t.* Kyiv: Naukova dumka.
6. Vovk, F. (1995) *Studii z ukrains'koj etnografii ta antropologii*. Kyiv: Mistetstvo.
7. Galik, Ya. (2015) *Kniga pam'yati Lemkivshchini 1944–1946*. Vol. 1. Lviv: Triada Plyus.
8. Golovatskiy, Ya. (1878) *Karpatskaya Rus': Geograficheskoye-statisticheskoye i istoricheskoye-etnograficheskoye ocherki Galichiny, Severo-Vostochnoy Ugrii i Bukoviny. Narodnye pesni Galitskoy i Ugorskoy Rusi* [Carpathian Rus. Geographic-statistical and historical-ethnographic sketches of Galicia, North-Eastern Ugric and Bukovina. Folk songs of Galician and Ugrian Rus]. Vol. 1. Moscow: [s.n.]. pp. 558–747.
9. Goshovskiy, V. (1968) *Ukrainskie pesni Zakarpat'ya* [Ukrainian songs of Transcarpathia]. Moscow: Sovetskiiy kompozitor.
10. Gura, A.V. (2012) *Brak i svad'ba v slavyanskoy narodnoy kul'ture: Semantika i simbolika* [Marriage and wedding in Slavic folk culture: Semantics and symbolism]. Moscow: Indrik.
11. Gura, A.V. (n.d.) O spetsifike kul'turnoy traditsii odnoy arkhaiskoy slavyansko-zonnoy: svadebnyy obryad slovenskogo Prekmur'ya [On the specificity of the cultural tradition of one archaic Slavic zone: the wedding ceremony of the Slovenian Prekmurje] in *Slavyanskoye arkhaiskoye arealy v prostranstve Evropy* [Slavic archaic areas in the space of Europe]. Ed. S.M. Tolstaya. Moscow: "Indrik", 2019. pp. 203–227.
12. Dzindzio, M. (1970) V Rozdilyu na vesilyu. *Nashe slovo*. 47. pp. 5.
13. Giryak, M. (1972) Ide svad'ba zdoli. *Narodne vesillya z sela Gavryanets* (Rozpovid Ganni Shcherbi, zapisav M. Giryak). *Druzhno vpered*. 2–10. pp. 22–23.
14. Kolesa, F. (1970) *Fol'kloristichni pratsi. AN URSR. In-t mistetstvoznavstva, fol'kloru ta etnogr. im. M.T. Ril's'kogo*. Kyiv: Naukova dumka.
15. Krut, Yu. (1973) Velichannya i pobazhannya v obryadoviy poezii slov'yan. In: Uzvenko, V.A. (ed.) *Rozvitok i vzaemovidnoshennya zhanriv slov'yan's'kogo fol'kloru*. Kyiv: Naukova dumka. pp. 91–139.

16. Mushinka, M. (1988) Dukhovna kul'tura pivdennoi Lemkivshchini. *Zbirnik Naukovogo tovaristva im. Shevchenka*. 206. pp. 314–336.
17. Savarin, T. (2016) Vesil'ni pisni ta zvichai Lemkivshchini na ukraïns'ko-slovats'komu sumizhzi. *Mifologiya i fol'klor*. 1–2. pp. 112–117.
18. Savarin, T.V. & Pavlishin, G. Ya. (2016) Ukraïns'ka osnova lemkiivs'kogo vesil'nogo obryadu v yogo lokal'no-regional'nikh variantakh (vlasne vesillya). *Molodiy vcheniy*. 11(38). pp. 222–225.
19. Savarin, T. (2005) Istoriya fiksatsii ta doslidzhennya lemkiivs'kikh vesil'nikh obryadovikh pisen' u pislyavoenniy period (galits'ka Lemkivshchina). *Studia metodologica*. 15. pp. 138–142.
20. Sivitskiy, M. (1988) Dukhovna kul'tura pivnichnoi Lemkivshchini. *Zbirnik Naukovogo tovaristva im. Shevchenka*. 206(2). pp. 137–157.
21. Skripka, V. (1970) *Ukraïns'ka, ches'ka ta slovats'ka narodna lirika: Istoriko-porivnyal'ne doslidzhennya*. Kyiv: Naukova dumka.
22. Lazorik, F. (ed.) (1956) *Spivanochni moi*. *Zbirnik narodnikh pisen' Pryshivs'kogo krayu*. Bratislava: Slovats'ke vid-vo khud. lit-ri; Ukr. vid-vo v Pryashevi.
23. De-Vollan, G. (1885) Ugro-russkie narodnye pesni, sobrannye G. De-Vollanom [Ugro-Russian folk songs collected by G. de-Vollan]. *Zapiski Imperatorskogo Russkogo geograf. obshchestva po otdelu etnografii*. 13(1).
24. Tsimbora, yu. (1963) *Ukraïns'ki narodni pisni Skhidnoi Slovaichchini*. Vol. 2. Bratislava: Slovats'ke ped. vid-vo; Ukr. red. v Pryashevi.
25. Tsimbal, T. (2002a) Lokal'ni osoblivosti lemkiivs'kogo vesil'nogo obryadu. *Studia metodologica*. 12. pp. 113–118.
26. Tsimbal, T. (2002b) Ukraïns'ka osnova lemkiivs'kogo vesil'nogo obryadu v yogo lokal'no-regional'nikh variantakh (dovesil'ni obryadi). *Mandrivets*. 2(37). pp. 68–71.
27. Kolberg, O. (1963) *Dzieła wszystkie*. Vol. 28. Wrocław–Poznań: Polskie towarzystwo ludoznawcze.
28. Maj, M. (1986) *Rola daru w obrzędzie weselnym*. Wrocław: Ossolineum.
29. Olesiejuk, F. (1971) *Obrzędy weselne w Lubelskiem. Materiały etnograficzne do badań nad obrzędowością weselną*. Wrocław: PTL.
30. Plicka, K. (1961) *Slovenský spevník*. Bratislava: Státne hudobné vyd.
31. Poloczec, Fr. (1956) *Slovenské ľudové piesne*. Bratislava: SAV.
32. Leščák, M. (ed.) (1996) *Slovenské svadby*. Bratislava: [s.n.].
33. Świątkowski, H. (1961) Dawne wesele Łowickie. *Literatura ludowa: Dwumiesięcznik naukowo-literacki*. 1–2. pp. 38–58.

Федчишин Надежда Орестовна – доктор педагогических наук, профессор, зав. кафедрой иностранных языков Тернопольского национального медицинского университета им. И.Я. Горбачевского (Украина).

Федчишин Надія Орестівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського (Україна).

Nadiya O. Fedchyshyn – I. Horbachevsky Ternopil National Medical University (Ukraine).

E-mail: fedushunno@tdmu.edu.ua

Саварин Татьяна Владимировна – кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков Тернопольского национального медицинского университета им. И.Я. Горбачевского (Украина).

Саварин Тетяна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Тернопільського національного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського (Україна).

Tetiana V. Savaryn – I. Horbachevsky Ternopil National Medical University (Ukraine).

E-mail: savaryn@tdmu.edu.ua